Dr. JANKO OBERŠKI

SAVREMENE MISLI PROROKA AMOSA

POSEBNI OTISAK IZ „BOGOSLOVSKE SMOTRE“ 1944.

CIENA 100 KUNA

ZAGREB 1944

TISAK NARODNE TISKARE, ZAGREB, KAPTOL BROJ 27

NEKE SAVREMENE MISLI IZ PROROKA AMOSA

EINIGE ZEITGEMÄSSE IDEEN DES PROPHETEN AMOS

KURZER INHALT

Anlässlich des Rundschreibens des Hl. Vaters Pius XII. »Divino afflante Spiritu« von 30. IX. 1943. werden einige Gedanken aus dem Buche des Propheten Amos entlehnt und als zeitgemäss zu heutigen Weltereignissen angewendet. Der Prophet Amos hat zu seiner Zeit, etwa vor 2600 Jahren, allen Nachbarvölkern Israels, und schliesslich auch dem Volke Israel die unvermeidliche Strafe des Gottesgerichtes durch verwüstende Kriege wegen ihrer zahlreichen Übeltaten und hartnäckigen Verharrens in der Unbussfertigkeit verkündet. Die geschichtlichen Tatsachen beweisen, dass alle Prophezeihungen des Propheten Amos in Erfüllung gegangen sind. So hat die Gottesgerechtigkeit die künftigen Nachkommenschaften belehren wollen, dass Gott, nachdem die Völker und Menschen Seinen Ermahnungen durch vorhergehende Unheile nicht gehorchen wollten und nicht zur Bereuung der Sünden sich bewegen liessen, unvermeidlich an ihnen die schärfste Strafe des blutigen Geisseln des Krieges vollgebracht worden ist. Wenn man den heutigen grausamen Weltkrieg im Lichte der Ideen des Propheten Amos betrachtet, dringt sich nötigenfalls, natürlich in viel grösserer Raumumfassung, die Analogie der Beurteilung der heutigen Zustände der Völkergemeinschaften auf, das der heutige weltumfassende Krieg eine furchtbare Strafe für allgemeinen Abfall vom Glauben an Gott und für die Verletzung Seiner moralischen Gesetze ist. Durch das Getöse des Kriegsgeräusches kann man den Gotteszuruf wahrnehmen: Suchet mich, damit ihr leben möget! Folget nicht Bethel und Galgala, d. h. den Götzenbildern der heutigen Zeiten nach, sondern kehret zu euerem wahrem Gott zurück, von dem allein der Friede der Gerechtigkeit unter den leidenden Menschen hergestellt werden kann, welcher der Pfand des ewigen Frieden im Himmel ist.

UVOD

SAVREMENA POTREBA PRODUBLJIVANJA SV. PISMA

Sadašnji Sv. Otac Papa Pijo XII. upravio je na blagdan sv. Jeronima prošle godine (30. IX. 1943.) katoličkom svietu znamenitu okružnicu (encikliku), koja počinje riečima »Divino afflante Spiritu« (= po nadahnuću božanskog Duha); a razpravlja o tom, kako da se u današnje vrieme što više unapriedi proučavanje Sv. Pisma. Značajne su uvodne riči ove okružnice, koje u hrvatskom prievodu glase: »Sveti su pisci nadahnuti od božanskog Duha napisali one knjige, koje se Bog iz otčinske ljubavi prema ljudskom rodu udostojao darovati: »za učenje, za dokazivanje, za popravljanje, za odgoj u pravdi, da bude savršen čovjek Božji, spreman za svako dobro djelo« (II. Tim. 3, 16s). Nikakvo dakle čudo, ako je Sveta Crkva ovo s neba dano blago, koje smatra najdragocjenijim izvorom i božanskim pravilom vjerskih i moralnih istina, onakvo, kakvo ga je iz ruku Apostola neokaljano primila, tako svom pomnjom čuvala, od svakog krivog i naopakog tumačenja branila, te brižljivo upotrebljavala, da dušama pribavi vječni spas«.[1] Tu se, dakle, naglašuje, kako je Sv. Pismo napisano pod utjecajem božanskog nadahnuća te darovano ljudima kao dar otčinske ljubavi i neizcrpljiv izvor vjerskih i moralnih pouka, da se čovjek uputi u krepostan i Bogu ugodan život. Prema svršetku pak ove okružnice naglašuje Sv. Otac Pijo XII., kako je upravo u današnjim žalostnim vremenima potrebno, da potražimo utjehe u što pomnijem i dubljem proučavanju i meditiranju Sv. Pisma, jer danas, »kad su svi narodi i sve države uronjeni u more nesreća, kada strahoviti rat gomila ruševine na ruševine, pokolje na pokolje, kad je među narodima najogorčenija mržnja tako razpaljena, da sa žalošću vidimo, kako u mnogim dušama nije samo nestalo kršćanske umjerenosti i ljubavi, nego i samih osjećaja čovječnosti, — tko može donieti lieka ovim smrtonosnim ranama ljudske zajednice, ako ne Onaj, kome se apostolski poglavica obraća pun ljubavi i 'po-

[1] Encikličko pismo Sv. Otca Pape Pija XII., objelodanjeno u izvornom latinskom jeziku u Acta Apostolicae Sedis XXXV (1943), str. 297—326; u hrvatskom prievodu od g. dra R. Schütza, prof. bibl. znan. na vis. bogosl. školi u Đakovu, Katolički List 95 (1944.)br. 6, str. 61—63; br. 7, str. 73—75; br. 8, str. 85—89.

uzdanja govoreći: »Gospode, kome ćemo ići? Ti imaš rieči vječnog života!« (Iv. 6, 69). Treba dakle svim silama nastojati, da se k ovom našem premilostivom Odkupitelju dovedu natrag svi ljudi. On poučava sve ljude, i državne poglavare i podložnike, pravom poštenju, podpunoj pravednosti i plemenitoj ljubavi. On napokon jedini može biti čvrsti temelj i okrilje mira i spokojnosti; »jer temelja drugoga ne može nitko postaviti, osim onoga, koji je postavljen, a taj je Isus Krist« (I. Kor 3, 11). Ovog će Krista, Spasitelja našega, ljudi to podpunije poznavati, to jače ljubiti, to vjernije nasljedovati, koliko budu više imali ljubavi za poznavanje i meditiranje Svetih Knjiga, a osobito Novog Zavjeta; jer kako veli Stridonac: »Ne poznavati Sveto Pismo znači ne poznavati Krista; pa nadalje: Ako ima išta, što može održavati mudra čovjeka u ovom životu, što ga može potaknuti, da posred nevolja i vrtloga ovog svieta ostane ravnodušan, ja mislim, da je to prije svega meditiranje i poznavanje Svetog Pisma.« Koji su umorni i obterećeni od protivština i nepogoda, crpsti će ovdje pravu utjehu i božansku snagu, da trpe i sve podnesu«.[2]

Nema sumnje o tom, da Novozavjetni dielovi Sv. Pisma kao završetak, posljednja dopuna i kruna Božje objave sadržavaju najsavršeniju njezinu puninu. Ali pored svega toga ne valja zaboraviti, što o s v i m knjigama Sv. Pisma, dakle i o Starozavjetnima, govori sv. Pavao apostol svome učeniku Timoteju: »Sve je Pismo Bogom nadahnuto i koristno za učenje, za dokazivanje, za popravljanje, za odgoju u pravdi, da bude savršen čovjek Božji, spreman za svako dobro djelo« (II. Tim. 3, 16s). Sveti naime pisci, upravljani božanskim nadahnućem, nisu pisali o nečemu, što bi imalo tek privremenu vriednost, nego štogod su pisali pod uplivom božanskog nadahnuća, imalo je tu svrhu, da bude za trajnu pouku i savremenim i svim kasnijim pokoljenjima čovječanstva. Tu svrhu naglašuje i sam Bog, kada primjerice potiče Mojsija: »Zapiši to na spomen u knjigu, i predaj ušima Josuinim!« (II. Mojs. 17, 14); ili: »Zapiši sebi ove rieči, kojima sam s tobom i s Izraelom sklopio ugovor!« (II. Mojs. 34, 27). Napose pak naglašuje se za Mojsijev zakon, da je napisan zato, da se čita narodu na pouku: »I napisa Mojsije ovaj zakon i predade ga svećenicima ... i zapovjedi im ...: Poslije sedam godina ... na blagdan Sjenicâ ... čitat ćeš rieči ovog zakona pred svim Izraelom« (V. Mojs. 31, 9-12). Toj svrhi odgovara i sam sadržaj knjiga Sv. Pismá, jer ni u kojoj knjizi nije ljudski život, bilo pojedinačno, bilo u družtvenim i narodnim skupinama, tako svestrano i u tolikim konkretnim primjerima i prigodama osvietljen, kao što u Sv. Pismu, i to sve pod vidom čovječjeg odnosa prema Bogu, kao

[2] Katolički List 95 (1944.), 8, str. 87—88.

svojoj konačnoj svrsi, pod vidom Božjeg upravljanja sudbinom ljudi putem njihova spasenja. Tu se uzveličava ljepota svih mogućih vrlina i kreposti, a osuđuje se i prekorava rugoba svih mogućih opačina i zloća, kako kod ljudi pojedinaca od najnižeg staleža do najviših dostojanstvenika, tako i u skupnom životu ljudskih družtvenih slojeva i naroda. I kako kaže mudri kralj Salomon u svom Propovjedniku (1, 10), da »nema ništa novo pod suncem«, tako ni u životu ljudi pojedinaca, kao što ni u životu narodâ, nema nijedne vrline ni opačine, koja ne bi bila u Sv. Pismu osvietljena pohvalom, odnosno priekorom, na konkretnom sličnom primjeru. Pa ako se za svjetovnu poviest čovječanstva može reći, da je učiteljica života, to se kud i kamo u odličnijem smislu mora reći o Sv. Pismu, jer u njemu upravo na najnepristraniji način, t. j. pod vidom vječnih vjerskih istina i nepogrješivih moralnih načela čovjek može upoznati jedini istiniti i pravi put svoga života. Zato i oni događaji i pouke Sv. Pisma, za koje se na prvi pogled čini, da imadu svoje sasvim efemerno značenje, kriju u sebi često puta mnogo dublji, duhovni i proročki smisao za primjenu u dalekim kasnijim i budućim vremenima. Tako onda možemo prečesto puta opaziti, da je vriednost nadahnute rieči Božje takove naravi, da važi za sva vremena: »I Gospodnja istina ostaje dovieka!« (Ps. 116, 2). To u osobitoj mjeri vriedi za proročke knjige. Za potvrdu toga uzimamo u ovoj razpravi kao tipičan primjer neke misli iz knjige proroka Amosa, pa ćemo u tu svrhu ogledati najprije prilike i okolnosti vremena, u kojima je djelovao prorok Amos, a zatim ćemo razmotriti nekoliko osobitih misli iz njegove proročke knjige i pokušati ih primieniti na savremene prilike.

I. POLITIČKE I VJERSKO-MORALNE PRILIKE U VRIEME DJELOVANJA PROROKA AMOSA

Da uzmognemo shvatiti djelovanje proroka Amosa, potrebno je, da u najkrupnijim crtama uočimo, kakove su bile političke i s njima u vezi družtvene, a napose vjerske i moralne prilike onoga vremena. Točnu oznaku o vremenu djelovanja toga proroka nalazimo u samom početku njegove knjige, gdje kaže, da je djelovao »u danima judejskoga kralja Ozije i izraelskoga kralja Jeroboama« (II.). Biblijska hronologija određuje vrieme vladanja ovih kraljeva u 8. stoljeću pr. Kr. Ozija vlada od g. 789—738., a Jeroboam II. od 783—743. g. pr. Kr. Nakon uzpješnih ratova sa susjednim narodima: Filistejima, Amoncima, Arapima i Aramejima, ova su dva kralja osigurali mir i blagostanje u oba kraljevstva, i tako je procvala u njima trgovina, a i imućstveno se stanje pridiglo tako, da su se bogatiji narodni slojevi počeli podavati pretjeranoj razkoši i neumjerenom životu,[3] a kraj toga odnemarivali su zakon Božji, zaglibljujući sve dublje u nećudoredan život, a napose prianjajući uz krivobožtvo svojih susjednih naroda. Tom prilikom napadno su se izpoljivale, osobito kod imućnijih slojeva, opačine nepravde, nasilja, skrajnje bahatosti i obiesti, razuzdanosti i nezasitne lakomosti, tako da su se obistinile proročke rieči Mojsijeve, kojima je unapried naviestio, kako će Izrael u blagostanju običavati da se uzobiesti i ostavi svoga Boga: »Ugojio se moj miljenik i počeo je udarati stražnjim nogama; ugojio se, usalio se i razširio se; ostavio je Boga, svog Stvoritelja, odstupio je od Boga, svog Spasitelja. Počeli su Ga izazivati tuđim bogovima, i svojim mrzkim opačinama poticati Ga na srčbu; stali su žrtvovati zlim dusima, a ne Bogu; bogovima, za koje prije nisu znali, nego su ih uveli kao nove i od nedavna, što ih nisu poštivali njihovi otci. Ostavio si Boga, koji te je rodio, zaboravio si Gospodara, svog Stvoritelja« (V. Mojs. 32, 15-18). Na svu ovu zloću moralo je opet, dosljedno Božjoj pravdi, doći jednako težko Božje pokaranje, kakovo je također proročki predvidio Mojsije, nadovezujući na gornje svoje rieči: »Gospod

[3] Ricciotti Giusseppe, Storia d'Israele I, Torino 1932, str. 416—418; 437—438; Pohl. A., Historia populi Israel, Roma 1933, str. 86—87; 89—92; 118—119.

je to vidio i razpalio se gnjevom, jer su ga izazvali njegovi sinovi i kćeri; i rekao je: Sakrit ću od njih svoje lice i promatrat ću njihov svršetak: jer je to izopačeni naraštaj i nevjerni sinovi. Oni su me izazvali nečim, što nije bog i razdražili su me svojim ništavilima; a ja ću izazvati njih po onom, koji nije moj puk, i razdražit ću ih ludim narodom. Razpalila se vatra moga gnjeva i plamtjet će sve do grobnog svršetka; proždriet će zemlju s njezinim sjemenom i sažgat će gorske temelje. Skupit ću na njih zla, svoje ću strjelice sasuti na njih. Izgibat će od gladi, žderat će ih ptice odvratnim kljuvanjem; prepustit ću ih zubima biesnih zvieri da ih razvlače po zemlji, i zmijama. Izvana će pustošiti mač, a iznutra strava: mladiće jednako kao i djevojke, dojenčad kao i starce. Pitat ću: Gdje su? Učinit ću da nestane među ljudima uspomene na njih. Ali poradi srčbe neprijatelja odgodio sam, da se ne bi možda ponieli njihovi neprijatelji i rekli: Sve je to učinila naša snažna ruka, a ne Gospod. Narod je to nepromišljen i nerazborit. Kamo sreće, kad bi znali i razumjeli te unapried vidjeli svoj svršetak!« (V. Mojs. 32, 19-29). Primjena tih dviju suprotnosti: narodne izopačenosti u vremenitom blagostanju, i Božje kazne koja je došla po tom na narod u smislu Mojsijevih proročtava, sačinjava glavni sadržaj Amosove proročke knjige.

Sama obradba i redoslied prorokovih misli provedeni su posebnom vrsti umjetničke govorničke kompozicije tako, da premda je prorok podrietlom iz pastirsko-ratarskog staleža, ipak nas zadivljuje svojom književno-umjetničkom i govorničkom tehnikom, jer je poredak njegovih proročtava osnovan na dubokom shvaćanju psiholožkih zakona i obrađen vanredno snažnom i slikovitom retorikom. K svemu tomu pridolazi snaga dramatske živahnosti u predočivanju, pojačana izticanjem jakih opreka, tako da svim tim neodoljivo djeluje na slušaoce, odnosno čitaoce. Prorok kao da dramatski ocrtava različite prizore parbenog postupka u odigravanju Božjeg suda prema griesima pojedinih naroda, ljudskih staleža i pojedinaca. Svrha je tog postupka utvrđivanje veličine neosporne krivnje i obrazlaganje, kako se poradi krivnje moraju bezuvjetno primieniti Božje kazne, kojima se sankcioniraju propisi Božjih zakona. Iz svega napokon treba da se odrazi triumf Božje pravednosti nad okorjelom zloćom, i veličina Božjeg milosrđa nad onima, koji se razkajani obraćaju od svojih grješnih puteva k Bogu. U razvijanju tih misli prorok se odlikuje s jedne strane jasnom preglednošću, a s druge strane unutrašnjom psihološkom povezanošću građe. Najprije ocrtava Božji sud nad narodima, i to s jedne strane neznabožačkima, a s druge strane odabranim narodom Božjim Izraelom; po tom sliedi Božji sud nad određenim narodnim slojevima, a najposlije nad krivcima posebnih pojedinačkih grieha.

II. PRIETNJE BOŽJIM SUDOM

1. **Božji sud nad narodima** (Am. 1, 1-2, 4). Prorok predočuje Boga, gdje nastupa kao sudac narodá, ponajprije neznabožačkih, a zatim judejskog i izraelskog naroda. Taj Božji nastup prispodablja slici lava, koji riče sa Siona i Jerusalema tako, da obuzima strava sav kraj, gdjegod se nalaze pastiri sa svojim stadima: »Gospod će riknuti sa Siona i pustit će svoj glas iz Jerusalema: tada će opustjeti pastirski pašnjaci i osušit će se vrh Karmela« (Am. 1, 2). Po tom nanizava prorok prietnje Božjeg suda pojedinim narodima, naglašujući kod svakoga njegove najglavnije opačine, radi kojih zaslužuje kaznu. To su Aramejci, Filisteji, Feničani, Edomci, Amonci, Moabci i Judeji. Simboličkim brojem sedam konkretnih imena okolišnih naroda iztiče se krivnja m n o g i h okolišnih naroda, počevši od inorodnih pa do najsrodnijih Izraelu po krvnoj vezi, a njihovom oprekom prema Izraelu naglašuje se: ako sud Božje pravde nije mimoišao tolike neznabožačke narode, koji nisu imali prilike tako točno poznavati Božji zakon, kao Izraelski narod, kako bi mogao mimoići kaznom Izraelce, koji su imali toliko prilike upoznati Boga i njegova osobita dobročinstva prema tomu narodu? Neznabožački narodi zavriedili su kaznu Božjeg sudą poradi toga, jer su se težko ogrješili o naravni Božji zakon, dok je Izrael bio pred Bogom krivac za prekršaje pozitivnih Božjih zakona.

Proročtva o Božjem sudu nad okolišnim narodima nalazimo također kod velikog proroka Isaije, koji je djelovao nešto kasnije od Amosa u Judeji. On izbraja deset naroda, kojima naviešta Božje pokaranje, a to su: Babilonci, Asirci, Filisteji, Moabci, Damask (Arameji), Etiopljani, Egipćani, Edomci, Arabljani i Tyr (Feničani) (Is. gl. 13-25). U tom su broju uključeni i drugi narodi, makar se izriekom ne spominju. Svrha je ovog Isaijinog proročtva, da se iztakne slavlje Božje pravednosti i Božjega kraljevstva nad prolaznošću nasilja i opačina svjetskih kraljevstava, makar ona neko vrieme i zablistala svojom moću pred svietom.

Navještaj kazne svakom narodu počima stalnim uvodnim obrazcem: »Ovako govori Gospod: Radi triju zločina — po tom sliedi ime odnosnog naroda, n. pr. — »Damaska, i radi četiriju ne ću opozvati (svoje odluke)«; — na to sliedi navod glavnih zločina — »jer su vrhli gvozdenom branom po Galaadu.« To znači, da su A r a m e j c i, kojih je predstavnik njihov glavni grad Damask, počinjali tolika i takova nasilja nad izraelskim stanovništvom u pokrajini Galaad na iztočnoj strani Jordana, da je čitav taj kraj postao sličan gumnu, na kom se vršilo gvozdenom branom ili vršaćom spravom, koja satire i smrvljuje sve, što dođe pod nju. Aramejci su naime u svojoj neobuzdanoj nasrtljivosti i pohlepi za teritorijalnim proširenjem svoga kra-

ljevstva, kao i lakomošću za plienom veoma često provaljivali na susjedni teritorij izraelskoga kraljevstva. Najokrutniji je u tom pogledu bio aramejski kralj Hazael (843—797.), komu je prorok Elisej prorekao, kakova će sve nasilja počinjati na Izraelu: »Znam, kakva si zla nakanio učiniti Izraelu: njihove ćeš utvrđene gradove spaljivati, njihove mladiće ubijat ćeš mačem, njihovu ćeš nejačad smrskavati i parat ćeš trudne žene« (IV. Kralj. 8, 12). Hazael je za svoga vladanja u nekoliko ratova pobiedio izraelske kraljeve: Jorama zajedno s judejskim kraljem Ohozijom g. 843. kod Ramot-Galaada (IV. Kralj 8, 28; 9, 14; II. Dnev. 22, 5); Jehuja oko 824. osvojivši cielu iztočnojordansku pokrajinu (IV. Kralj. 10, 32); kralja pak Joahaza (814—798.) uznemirivao je cielo vrieme njegova vladanja (IV. Kralj. 13, 3. 22). Osim toga navalio je i na judejskoga kralja Joasa (836—797.), te mu oteo grad Get i zaprietio, da će i sam Jerusalem razoriti, ali se Joas izkupio golemom odkupninom, izpraznivši svu hramsku i kraljevsku riznicu (IV. Kralj. 12, 17; II. Dnev. 24, 23).[4] Veličina opačina aramejskoga, kao i potonjih naroda, simbolički se izražava uvodnom frazom: »radi triju zločina... i radi četiriju ne ću opozvati svoje odluke«. Brojem t r i označuje se savršenstvo u izvjestnom redu, u ovom slučaju intenzitet ili jačinu zločina, a brojem č e t i r i, koji znači razširenost na sve četiri strane svieta, označuje se, da je odnosna opačina razširena po svem narodu. Napokon zbroj (3 + 4 = 7) s e d a m znači opet mnogostrukost ili mnogobrojnost zločina. Po tom nadovezuje prorok navještaj kazne: »Poslat ću oganj na dom Hazaelov i proždriet će kuće Benadadove; i satrt ću damaščanske prievornice i razpršit ću stanovnike krivobožke doline s nosiocem žezla razkošne kuće, i narod aramejski bit će preseljen u Kir, govori Gospod« (Am. 1, 5). To proročtvo znači, da će kraljevska priestolnica aramejskih kraljeva pasti žrtvom ratnog požara; zaštitni zidovi grada Damaska bit će razvaljeni, a narod, koji se klanjao krivim bogovima, bit će zajedno sa svojim kraljem odveden u robstvo u daleku iztočnu pokrajinu Kir. Sve se je to doslovce izpunilo, kad je asirski kralj Sargon II. g. 720. podpuno pokorio aramejsko kraljevstvo i njegove stanovnike preselio u Asiriju.

F i l i s t e j c e i F e n i č a n e prekorava prorok poradi nečovječne i bezdušne trgovine izraelskim i judejskim robljem, koje su upravo kao za prkos prodavali Edomcima, a ti su od iskona izkaljivali svoju mržnju nad tim robovima svojim okrutnim postupkom. Zato će i filistejske i feničke gradove zadesiti požar ratnog opustošenja i izginut će njihovo žiteljstvo do posljednjega. Filistejsko je žiteljstvo postepeno izgibalo mnogim

[4] Ricciotti, n. dj. I., str. 412—414.

ratovima, dok im najposlije, kad Palestina podpadne pod rimsku vlast (63. g. pr. Kr.), nestaje spomena. Slično je bilo i s F e n i č a n i m a.

E d o m c e prekorava prorok poradi trajne i neutažive mržnje protiv Izraelaca kao bratskog naroda, koja potječe još od vremena njihovih praotaca: Ezava, nazvana Edom, i Jakoba, nazvana Izrael, poradi varke za prvenački blagoslov (I. Mojs. 25, 30; 36, 1. 8). Ta se mržnja očitovala u mnogobrojnim prigodama, kad se Edomci, čim bi osjetili slabu stranu kod Izraelaca, nisu žacali podići mač protiv njih, a najviše bi se podavali zloradom uživanju, kad bi na roblju bratskog naroda imali prilike izkaljivati svoju mržnju nečovječnim postupkom.[5] Zato i njima prorok naviešta iztrebljenje od ratnih požara. Premda su vodili vjerolomnu politiku, priklanjajući se u stisci neprijateljima izraelskog i judejskog kraljevstva, nisu se mogli spasiti od robstva. U 5. stoljeću pr. Kr. veoma su postradali od Nabateja, stanovnika Arabije, a konačno za vrieme prevlasti Rimljana nestaje im sasvim spomena kao narodu.

Prorok prekorava dalje a m o n s k i i m o a b s k i narod, koji su po krvi također bili srodni Izraelu, kao rodoskvrnski potomci Lotovih kćeri. I oni su se izticali trajnom i strastvenom mržnjom protiv Izraelaca, te bi zlobno izčekivali prigodu, da im mogu čime napakostiti. Prvi je njihov sukob bio s Izraelcima, kad su im pri kraju pustinjskog putovanja zabranili putovati kroz svoju zemlju (V. Mojs. 23, 3-4). A m o n c i su se izticali osobito lakomošću za plienom i otimanjem teritorija, i pri tom se nisu žacali najokrutnijih zločina, da u svom biesu paraju i žene trudnice (Am. 1, 13). U Sv. Pismu spominju se njihovi sukobi s Izraelcima u doba sudačko, kad su bili razbijeni od sudca Aoda i Jefte (Sud. 3, 13; 10, 7; 11, 4-33), zatim za kralja Saula (I. Sam. 14, 47) i Davida (II. Sam. 10, 1-14; I. Dnev. 19) i za kralja Jozafata (872-849.), kad su se, povevši zajedno s Moabcima vojnu na Jozafata, sami međusobno zavadili i izklali se, i tako je Jozafatu dopao u ruke njih plien, a da nije trebao ni mača trgnuti iz korica (II. Dnev. 20, 23 sl.; Ps. 82, 8). M o a b c i pak u svojoj strastvenoj mržnji i osvetljivosti nisu se žacali oskvrnjivati ni mrtvih tjelesa svojih neprijatelja. I oni su imali češće ratnih sukoba s izraelskim i judejskim kraljevima, te bi od vremena do vremena bili primorani na plaćanje danka izraelskim ili judejskim kraljevima. Zato je i Amoncima i Moabcima prorok Amos naviestio iztrebljenje u ratnim požarima, a to se zbilo prigodom uništenja njihove narodne samostalnosti i slobode, kad ih je pokorio babilonski kralj Nabukodonosor nakon pokorenja judejskoga kraljevstva.

[5] Edomcima naviešta posebno propast radi njihove mržnje na bratski izraelski narod i prorok Abdija (1—16).

Napokon prorok naviešta kaznu judejskom kraljevstvu, kao po krvnom i vjerskom srodstvu najbližem izraelskomu kraljevstvu. Glavni razlog kazne kod judejskog naroda jest taj, što je odbacio Božji zakon i nije izvršivao Božjih zapovjedi, nego se dao prevariti od svojih idola, što su ih njihovi otci bili odbacili. Zato i judejskom kraljevstvu ukratko naviešta, da će biti uništeno ratnim požarom, koji će proždrieti i zgrade glavnoga grada Jerusalema. Tako prorok upozorava, da Judejima ne će pomoći ni to, što se među njima nalazi i jedino pravo posvećeno mjesto za vršenje zakonitog bogoslužja. Judeja je doživjela svoju konačnu katastrofu g. 587. razorenjem Jerusalema po Nabukodonosoru i podpunim gubitkom svoje samostalnosti.

Uključivši tako u simboličkom broju sedam poimence spomenutih naroda sve okolišne narode završuje napokon prorok svoj navještaj Božjeg suda prietnjom kazne samom izraelskom kraljevstvu, kamo je bio izričito od Boga pozvan, da prekori stanovništvo toga kraljevstva poradi preobilja različitih opačina. U opreci prema veličini zločina do sada spomenutih naroda prorok spočitava Izraelu sedam naročitih vrsta opačina: »Ovako veli Gospod: Radi triju zločina Izraelovih i radi četiriju ne ću opozvati svoje odluke: jer prodaju pravednika za srebro i siromaha za par sandala; gaze po glavama siromaha nad zemaljskim prahom i izvraćaju puteve ubogih; sin i otac polaze k istoj djevojci, te oskvrnjuju moje sveto ime; na haljinama danima u zalog leže kod svakog žrtvenika i piju vino oglobljenih u hramu svojih bogova« (Am. 2, 6-8). Pod prodavanjem pravednika za srebro razumieva se primanje mita na sudu; prodavanje siromaha za par sandala znači nemilosrdno utjerivanje duga, pa makar trebalo da se netko proda u roblje za svotu, koliko vriedi par sandala; gaženje siromaha znači bezdušno izkorišćivanje i pritješnjavanje, a izvraćanje puteva ubogih znači izigravanje njihovih zakonitih prava i dovođenje u očajan položaj; polaženje otca i sina k istoj djevojci znači najsramotniju opačinu bludnosti; ležanje na založenim haljinama znači zloupotrebu zaloga, a napajanje vinom oglobljenih znači pijančevanje na račun nepravednoga globljenja naroda.

Veličina opačina izraelskog naroda tim je strašnija, što mu je Bog izkazivao više dobročinstava, nego ikojem drugom narodu, kako se vidi iz ovih rieči: »A ja sam izpred njih uništio Amoreje, koji su bili visoki kao cedri i jaki kao hrastovi; a ipak sam uništio i njihov plod odozgo i njihov korien odozdo. Ja sam onaj, koji sam vas izveo iz misirske zemlje i vodio sam vas po pustinji četrdeset godina, da zauzmete zemlju amorejsku. I podizao sam između vaših sinova proroke i između vaših mladića nazireje! Nije li tako, sinovi Izraelovi? — pita Gospod. A vi ste napajali nazireje vinom i prorocima ste zabranjivali

govoreći: Nemojte prorokovati!« (Am. 2, 9-12). Izrael se dakle u svojoj opakosti pokazivao ne samo nezahvalnim narodom prema Bogu, svome najvećem dobročinitelju, nego je povrh toga tako reći sotonskom zlobom nastojao da zavede na grieh i one, koji su se odlikovali primjerom uzorna krepostna života, a prorocima je zabranjivao prorokovati (Jer. 11, 20; Am. 2, 12), ili se izrugivao njihovim proročtvima (Is. 18, 10; Jer. 20, 7), ili ih je, što više, zlostavljao i ubijao (Jer. 26, 23; 37, 1-38; II. Dnev. 24, 20; Mat. 23, 35; Luk. 11, 51).

Bog je često pokušavao obratiti izraelski narod različitim manjim nevoljama, ali narod se oglušivao na te opomene. »Pohađao sam vas glađu po svim vašim gradovima i nestašicom kruha po svim vašim mjestima, i niste se obraćali k meni, govori Gospod. Ja sam vam također uzkraćivao kišu, kad je bilo još tri mjeseca do žetve, i dao sam da pada kiša nad jednim gradom, a nad drugim da ne pada... Udarao sam vas žarkim vjetrom, a mnoge vaše vrtove, vinograde, maslinike i smokvenike medljikom i gusjenicama, pa ipak se niste obratili k meni. Slao sam na vas pomor, kao u Egiptu, ubijao sam vaše mladiće mačem,... učinio sam, da vas guši smrad iz vaših vojnih tabora, i niste se obratili k meni. Razarao sam vas, kao što je Bog razorio Sodomu i Gomoru, i postali ste kao ugarak, iztrgnut iz požara, a ipak se niste obratili k meni!« (Am. 4, 6-11).

Kad ove predhodne kušnje i opomene, upravljene izraelskom narodu, ne samo da nisu postigle željenog uzpjeha, nego je narod sveudilj nagomilavao nova zlodjela na stara, uztrajući tvrdovrato i bez ikakva znaka pokajanja u opačinama, što više, kad je narod postao upravo obiestan u svojoj pokvarenosti, to je bio izazov Božje pravednosti, da se svom žestinom i neobazrivošću obori na sav narod kaznom, koja odgovara tako velikoj zloći. Zato prorok prispodablja težinu pravedno zasluženе kazne škripanju teretnih kola, natovarenih sienom: »Ja ću učiniti, da pod vama zaškripi, kao što škripi pod kolima, natovarenima sienom« (Am. 2, 13). Po tom nanizava u različitim zornim slikama veličinu nevolje, koja će se konačno oboriti na čitav narod tako, da joj nitko ne će moći izmaći: »I ne će brzonogi moći da se spasi biegom, niti će hrabromu pomoći njegova neustrašivost, niti jakomu njegova snaga, da spasi svoj život; ne će obastati ni strielac, niti će konjik moći spasiti svoj život; a hrabar među jakima pobjeći će gol, govori Gospod« (Am. 2, 13-16). »Zemlja će biti odasvud obkoljena i potlačena: svući će s tebe svu snagu; tvoja će zemlja biti razgrabljena. Kao kad pastir iztrgne iz lavljih ralja dvie goljenične kosti ili okrajke ušesa, toliko će se izbaviti Izraelovih sinova, što stanuju u Samariji« (Am. 3, 11-12). »Čujte ovu rieč, kojom podižem nad vama plač: Dom je Izraelov pao, ne će više ustati; izraelska je djevica oborena na svoju zemlju, nema nikoga,

tko bi je uzpravio! Jer ovako govori Gospod Bog: U gradu, gdje ih je bilo tisuću, ostat će stotina; a gdje ih je bilo stotinu, ostat će desetak iz doma Izraelova« (Am. 5, 1-3). Tim je riečima prorok naviestio Izraelskom narodu, kako će se na nj oboriti strašan i težak udarac Božje pravde, komu ne će nitko moći izmaći. Tu mu ne će pomoći ni brzina, ni junačtvo, ni vještina u oružju. Odasvud će ga obkoliti neprijatelji i poharat će mu sve ljepote i bogatstvo zemlje, a stanovničtvo zemlje proriedit će se za 90%, i zemljištni posjedi prieći će u tuđinske ruke.

Pojedinosti toga opustošenja naviešta Bog pobliže u 5 Amosovih slikovitih viđenja. U prvom viđenju prispodablja se najezda neprijateljskog naroda u izraelsku zemlju slici silnog jata skakavaca, kad se obore na zelenu otavu, te izjedu sve njezino zelenilo do koriena (Am. 7, 1-2). Ovu poredbu upotrebljava kao sliku najezde neprijateljskih naroda, koji izjedaju zemlju do podpunog osiromašenja i opustošenja, prorok Joel, koji kaže: »Pripoviedajte o tom svojim sinovima, a oni opet svojoj djeci i ostalom pokoljenju: Što preostane cikavcu, pojest će skakavac; što preostane skakavcu, pojest će šaška; što preostane šaški, pojest prug.[6] Probudite se, pijanice, i plačite svi, koji se opijate sladkim vinom, jer će ga ponestati izpred vaših ustâ; jer će unići u moju zemlju narod jak i nebrojen: njegovi su zubi kao zubi u lava, njegovu kutnjaci kao u lavića. On će pretvoriti moj vinograd u pustinju i ogulit će moju smokvenicu; do gola će je oguliti i odbaciti; njezine grane postat će biele« (Joel 1, 4-7). Ova zorna poredba mogla bi se i u današnje vrieme primieniti kao slika pljačkanja i pustošenja zemlje od neprijateljskih naroda u vrieme rata.

U drugom viđenju pokazao je Bog Amosu, kako pušta na zemlju strašan požar, koji sve uništava (Am. 7, 4). To je slika ratnog požara, koji uništava sela i gradove. Dalje u slici odbacivanja kovne spone[7] za učvršćivanje zidova Bog očituje na-

[6] Četiri sinonima za oznaku skakavaca; u hebr.: gazem = podpuno razvijeni skakavac; 'arbeh = skakavac koji pustoši polja, a navaljuje u velikoj množini, donesen vjetrom poput oblaka; jaleq = skakavac razvijen u tolikoj mjeri da može hodati i skakati, ali ne može letjeti; chasil = skakavac uobće. Vulgata uzima nazive: eruca (što može značiti gusjenica), locusta (= skakavac), bruchus (= vrst skakavaca); rubigo = sniet, vrst škodljive glivice, ili također bolest bilja medljika ili žutica. U Šarićevu prievodu nalazimo izraze: grizac, skakavac, žderalica, ljupilac (Sv. Pismo St. Z. II. Joel 1, 4); ta su imena prema njemačkom: Nager, Fresser, Schäler; jedino Heuschrecke odgovara točno pojmu skakavac. Težko je uobće točno odrediti koji bi hrvatski nazivi točno odgovarali hebrejskim, ali se stvarno svakako radi više ili manje o sinonimima pojma skakavac. Izpor. Zorell Fr. S. J., Lexicon Hebraicum et Aramaicum Vet. Test. fasc. 1—3., Romae 1940—1941.

[7] U izvornom tekstu (Am. 7, 7—8) nalazimo rieč 'anakh, koju LXX prevodi *ἀδάμας* = čelik; u arabskom i sirskom jeziku ima rieč ovoga

rodu, da se više ne će brinuti za njegovu obranu, kako je to bilo do sada, nego neka se unapredak sam brine za svoju obranu. Slikom košarice za pobiranje zrelih plodova Bog upozorava, da je njegov narod dozrio, da se na njemu izvrši Božji sud, a taj će biti sličan rušenju veličanstvene hramske zgrade, čemu ne će nitko živ izbjeći, ma nastojao kako mu drago uteći. Sve će stanovnike zahvatiti pogibija kao kad nabuja rieka Nil i poplavi čitav kraj. Izrael bit će razpršen među svim narodima i bit će prorešetan kao žito, gdje nijedno zrno ne će ostati nepretreseno, a velika većina izginut će od mača.

2. Božji sud nad pojedinim staležima. Pored pokaranja, kojim se Bog zaprietio pojedinim narodima u cjelini poradi njihovih općih opačina, prorok Amos naviešta napose pokaranje pojedinim staležima u narodu poradi njihovih posebnih opačina. Tu uzima na nišan najprije predstavnike narodne vlasti, t. j. poglavare, koji su pozvani, da budu uzorni pastiri i pravedni sudci svome narodu. Zatim je zanimljivo, što prorok skreće posebnu pažnju na tako zvani »otmeni« ženski sviet, koji bi morao svojim vrlinama prednjačiti narodu. Napokon uzima prorok na nišan narodne privredne, osobito građanske slojeve, s obzirom na njihova zanimanja, gdje bi također trebalo vladati poštenje i pravednost. Nažalost kod svih tih staleža preotela je mah svestrana pokvarenost, pa zato prorok svakome od njih naviešta još posebne kazne unutar one obće pogibije, namienjene čitavom narodu.

U klasičnom obliku dolaze slični prieKori grieha pojedinih staleža kod proroka Isaije, gdje počinju u šest mahova uzvikom prietnje: »Jao vama . . . !« (Is. 5, 11-22), ili kad prekorava razkošnost ženskogas vieta (Is. 3, 16-24). Prorok Amos je u tom kratak, jedar i oštar.

a) *Prekoravanje grieha narodnih poglavara.* Prorok poziva predstavnike glavnih gradova, što borave u palačama filistejskoga grada Azota i one u palačama egipatskih gradova, da budu svjedoci mahnitog postupanja vlastodržaca u samarjan-

koriena značenje olovo, a u asirskom također stannum (smjesa od srebra i olova, Zinn). Prema grčkom prievodu LXX najvjerojatnije da se ovdje radi o nekoj kovnoj smjesi, koja se upotrebljavala u žitkom stanju mjesto žbuke za vezivanje kamenja kod gradnje zidova, ili su to možda bile kakve kovne šibke za učvršćivanje zidova. Vulgata nije dosljedna u prevođenju ove rieči, jer najprije kaže »murum litum« (što je najbliže pravom pojmu), a kasnije kaže dvaput »trulla cementarii« = zidarska lopatica (žlica), a četvrtiput prevodi jednostavno »trulla«. Aquila prevodi riečju *γάνωσις* = splendor, a Theodotion *τηκόμενον* = žitka masa olova ili smjese srebra i olova (Zinn). Na ovako značenje upućuju mjesta, gdje se govori o »mjedenom zidu« (Jer. 1, 18; 15, 20). Manje su vjerojatne konjekture o nekoj vrsti oruđa za rušenje zidova, kao budak, bat, željezna poluga, ili njem. Brecheisen (Henne) prema kome je Šarić preveo bosanskim izrazom (iz turskog jezika posuđenim) »ćuskija«. (Knabenbauer-Hagen, Comment. in prophetas Minores, Paris 1924, I [in Amos] str. 381—382).

skim palačama: »Čujte vi, u palačama Azota i u zgradama egipatske zemlje, i recite: Sakupite se na gorama samarijskim i gledajte posred njih silno mahnitanje i one, koji trpe krivicu unutar njihove zemlje! I ne znadu činiti pravo, govori Gospod; nagomilavaju nepravdu i grabež u svojim palačama. Zato ovako govori Gospod Bog: Nastat će tjeskoba i okružit će zemlju, i spasti će s tebe sva tvoja snaga, i sve tvoje palače bit će opljačkane« (Am. 3, 9-11)... »Jer u dan, kad ću početi pohađati izraelske opačine,... oborit ću zimske i ljetne palače, urešene bjelokošću, i porušit će se mnoge zgrade, govori Gospod« (Am. 3, 14-15). Očito je, da prorok upravlja svoje prieore onima, koji su pozvani, da se u zgradama najviših državnih predstavničtava brinu za pravednu upravu i obće blagostanje naroda, a oni bezočno gaze pravdu i izkorišćuju svoj položaj u svrhu lakomog i nepoštenog nagomilavanja bogatstva, a sve to na štetu sirotinjskog naroda, čije prinose državnih dohodaka nepovlašteno troše na svoj osobni razkošni život i udobnost, mjesto da ih upotrebljavaju na obću narodnu korist. Dosta je sjetiti se razkošno uređenih dvoraca kralja Ahaba, obloženih skupocjenom bjelokošću, i njegova nasilna postupka prema čestitom i poštenom seljaku Nabotu, da ga liši posjeda njegova vinograda (III. Kralj. 21, 7-14). U vrieme Božjeg suda doći će na njih strašno Božje pokaranje: poniženje, gubitak položaja, časti i bogatstva; zadesit će ih skrajnje siromaštvo, a njihove palače pretvorit će se u puste ruševine, dok će im bogatstvo razgrabiti tuđinci.

b) *Prekoravanje razuzdanog života ženskoga svieta.* Dalje prekorava prorok razpojasan i razbludan život otmenog ženskog svieta. Ta je pokvarenost jedan od presudnih predznaka moralne trulosti i skore propasti naroda. Ženitbe izraelskih kraljeva s princesama susjednih krivobožkih vladara bile su uzrokom, da su te žene promicale bezstidno bogoslužje svojih krivih bogova, Baala i Astarte, te su svojom putenošću i razpuštenošću, počevši od najviših družtvenih slojeva, bile na sablazan svemu ženskom svietu nižih slojeva. Kad se pak u narodu poljulja čudorednost ženskoga svieta, o kom zavisi zdrav porodični život u narodu, jer je žena čuvarica porodičnog ognjišta, onda je razumljivo, da se ubrzanim korakom primiče fizička propast i izumiranje narodne snage. Iz prorokovih drastičnih rieči, kojima prekorava razvratni život ženskoga svieta, poređujući ga s pretilnim kravama, opravdano možemo zaključivati, da su tu vladale prave orgije razvrata: »Čujte ovu rieč, pretile kravetine na samarijskoj gori, što krivično postupate s neimarima i upropašćujete sirotinju! Vi, koje govorite svojim gospodarima (muževima): Dě, donesi, da pijemo (ločemo)! Gospod Bog kune se svojom svetinjom, da će vam, evo, doći dani, kad će vas nositi na kopljima, a one iza vas voditi na ribarskim kukama

(hebr. besiroth-dugah)! Izlazit ćete kroz razpukline (LXX — gole) jedna za drugom, i prognat će vas u Armeniju, govori Gospod« (Am. 4, 1-3). Kao opreka dakle razvratnom životu doći će grub i nečovječan postupak sa ženskim svietom kao robljem.

c) *Prekoravanje opačina bogataša i privrednih staleža.* Odnemarivanjem propisa Mojsijeva zakona podali su se imućnici i bogataši podpuno materialističkom uživanju, a da to uzmognu sebi što obilnije priuštiti, nisu se u svojoj gramzljivosti za stjecanjem imetka i pohlepi za zgrtanjem novca žacali najodvratnijih nepravdâ. Osobito su bili nemilosrdni u utjerivanju dugova od siromaha, a u trgovini služili su se najlukavijim prevarama u mjeri i u robi. Njima prorok dovikuje: »Jao vama, bogatunima na Sionu i oholicama na samarijskoj gori, odličnicima i prvacima u narodu, koji gizdavo ulazite u dom Izraelov!... Vi, koji držite, da je daleko od vas zao dan, a sve se više približujete nasilnoj vlasti! Vi, koji spavate na bjelokostnim posteljama i podajete se razbludi na svojim ležaljkama; koji se hranite janjetinom iz stada i teletinom iz torova; koji pjevate uza svirku citare izmišljajući sebi kao David glasbene sprave; koji pijete vino iz v r č e v a i mažete se najmirisavijim pomastima, a ni malo se ne brinete za Josipovu nevolju![8] Zato ćete ići u robstvo na čelu zarobljenika, i prestat će obiestno veselje razbludnika. Gospod se zaklinje samim sobom, govori Gospod Bog nad vojskama: Gadi mi se Jakobova bahatost i mrzim na njegove palače; i zato ću predati grad sa svim, što stanuje u njemu (neprijateljima); pa ako preostane deset ljudi u jednoj porodici, i oni će pomrieti... Jer evo, Gospod zapovieda, da se velika kuća razvali u ruševine, a mala da se razklima u pukotine!« (Am. 6, 1-9. 12). To je, eto, prietnja onima, koji su se podavali bezgraničnom materialističkom uživanju i razpojasanosti, a nisu se brinuli za potrebe svoga naroda, komu su bili postavljeni za poglavare.

Gulikože pak i varalice, koji lihvom i prevarom nepravedno zgrću imetak, a pri tom ne mare da sirotinju do gola ogule i bace je na prosjački štap, oslovljuje prorok Amos ovako: »Čujte ovo, vi, koji satirete sirotinju i uništavate zemaljske neimare, pitajući: Kada će proći mlađ, da možemo prodavati žito, i subota, da otvaramo pšenicu; da umanjujemo efu (mjera oko 40 litara), a umnažamo sekel (srebrni ili zlatni novac, težak oko 16 grama), i da podmećemo lažne mjere; da novcem zagospodarimo nad neimarima i siromasima za par sandala, i da prodajemo žitni izmetak?« (Am. 8, 4-6). Unatoč toga, što je Mojsi-

[8] Aluzija na događaj, kad su Jakobovi sinovi bacili svog brata Josipa u jamu, a poslije ga prodali trgovcima u tuđinu, ne mareći za njegov plač i molbu, da mu se smiluju. Ovdje se konkretno radi o plemenima Josipovih sinova Efraima i Manasesa, koji su sačinjavali pretežni dio stanovničtva izraelskog kraljevstva.

jev zakon strogo zabranjivao svako lihvarenje, a osobito varanje krivom mjerom i lažnim utezima (II. Mojs. 22, 25; 23, 20; III. Mojs. 19, 35-36; 25, 37; V. Mojs. 25, 13-16), te su se opačine veoma uvriežile kod privrednih staleža u Izraelu.

Prorok naviešta, da će sve ove gulikože, gramzljivce i varalice neminovno stići Božja kazna: »Gospod se zakleo Jakobovom slavom: Ne ću zaboraviti nijedne njihove opačine! Kako da se radi toga ne potrese zemlja i da ne protuže svi njezini stanovnici; i sva da ne nabuja kao Nil, te poplavi i opadne kao misirski Nil?« (Am. 8, 7-8). Pod potresom zemlje i poplavom razumieva se ratni prevrat i opustošenje zemlje, što će stanovništvu zadati veliku žalost, kako se razabire iz proročkih rieči, što sliede: »U onaj dan, veli Gospod, učinit ću da sunce zađe opodne, i zamračit ću zemlju za danjeg svietla (u pô biela dana):[9] i pretvorit ću vaše blagdane u tugovanje i sve vaše pjesme u tužaljke«, što znači, da će ih iznenada zadesiti žalost i bieda, »i zaodjet ću sve bokove u kostriet i svaka će glava oćelaviti; i učinit ću je (zemlju) kao da oplakuje jedinca i njezin svršetak bit će kao gorak dan« (Am. 8, 9-10).

Značajno je, što naviešta prorok Amos, da će naposljedku svih proročenih zala, koja nisu ništa drugo nego nuždna posljedica kršenja Božjeg zakona i razočaranje, koje im je doniela idololatrija i materialističko sjetilno uživanje, narod osjetiti veliku glad za riečju Božjom: »Evo, dolaze dani, govori Gospod: i poslat ću glad na zemlju, i to ne glad za kruhom i žeđu za vodom, nego za slušanjem rieči Božje. I lutat će od mora do mora, i od sjevera do iztoka potucat će se tražeći rieč Božju, ali je ne će naći. U onaj dan skapavat će liepe djevojke i mladići od žeđe. Oni, koji se zaklinju na samarijsku nevjeru (krivobožki kult) i govore: Tako bio živ tvog bog, Dane! Tako bio živ put (način života) bersabejski! — pasti će, i ne će više ustati!« (Am. 8, 11-14).

Ove prorokove rieči znače, kako idololatrijski nazor i s njime spojeno materialističko življenje mora konačno dovesti do podpunog duhovnog sloma i razočaranja, koje ostavlja u duši posvemašnju prazninu i pustoš, nakon koje se elementarnom snagom javlja duhovna glad i žeđ za riečju Božjom. To će osobito težko osjetiti omladina. Ali će biti najsudbonosnije to, što će zavladati veliko pomanjkanje Božjih poslanika, i opet kao kazna za pređašnje griehe preziranja, proganjanja i ubijanja Božjih poslanika. Izpunjenje ovog proročtva osjetio je izraelski narod u znatnoj mjeri već za svoga asirskog i babilonskog robstva, kad je oskudievao utjehe vjerske pouke, potrebne

[9] Neki drže, da se ovo proročtvo doslovno odnosi na čudo pomrčanja sunca i postanak tame prigodom smrti Krista Gospodina na križu (Schuster-Holzammer, Handbuch der Bibl. Geschichte, Freiburg im Breisgau 1924, I., str. 639, bilj. 11).

osobito mladeži, da se nauči putu krepostna života; ali još u većoj mjeri osjeća to od Boga odbačeni Izrael, nakon što je taj narod prezreo i odbacio Spasitelja Isusa Krista, te postao poslije razorenja Jerusalema (70. pos. Kr.) razpršen po čitavom svietu i ostao zaslieplјen u svojoj zabludi, lutajući bez spoznaje pravog cilja svietom, a danas još k tomu posebno omražen i progonjen, dok mu se Bog ne smiluje, da mu dade milost obraćenja, koju naviešta sv. Pavao apostol u svojoj poslanici Rimljanima (gl. 9-11).[10]

III. IZPUNJAVANJE PRIETNJA BOŽJIM SUDOM

Sve prietnje proroka Amosa, da će neminovno osvanuti dan Božjeg suda i pokaranja, kako nad pojedinim susjednim narodima oko Izraela, tako i nad samim Izraelom i Judejom podpuno su se izpunile. Jednako su se izpunile prorokove prietnje bezbožnim i opakim vladarima i narodnim upravnicima, kao što i pokaranje pojedinih slojeva naroda, koji su se izticali svojim osobitim opačinama.

1. **Izpunjenje Božjeg suda nad okolišnim narodima.** Ponositi grad Damask, kao priestolnica aramejskoga kraljevstva, domogao se u drugoj polovici 9. stoljeća i prvoj polovici 8. stoljeća pr. Kr. za kraljeva Benadada II., Hazaela I. i Benadada III. velike moći i ugleda, tako da je ozbiljno ugrožavao sigurnost izraelskoga kraljevstva. Ali za nasilnoga kralja Rasina g. 732. bilo je ovo kraljevstvo pokoreno od asirskoga kralja Tigletpilesara III., koji je na molbu judejskoga kralja Ahaza zavojštio na Damask i opustošio ga; kralja je pak Rasina ubio, a stanovništvo Damaska preselio je u grad Kir u Mesopotamiji (IV. Kralj. 16, 7-9; Is. 8, 4; 17, 1-3).[11]

Filisteje pokorio je babilonski kralj Nabukodonosor nakon bitke kod Karkemiša (605.), pobiedivši egipatskoga kralja Nekaona II., komu su oni bili saveznici. Za kralja Aleksandra Velikoga pao je (332.) filistejski grad Gaza nakon dvomjesečne obsade pod vlast Aleksandrovu. Tom prigodom pobijeno je oko 10.000 ljudi, a množtvo žena i djece prodano je u roblje. Poslije Aleksandrove smrti podpala je Filisteja pod vlast egipatskih kraljeva Ptolemejâ do g. 201., a od te godine dalje pod vlast sirskih kraljeva Seleucida. U vrieme borbe Makabejaca bili su pokoreni filistejski gradovi Jopa, Azot, Askalon, Akkaron i Gaza, da priznaju nad sobom vlast judejskih knezova Hasmoneja, a poslije g. 63., odkako su nad Palestinom zavladali Rimljani, doskora nestaje spomena Filistejima.[12]

[10] Kukolja Stjepan, Obraćenje izabranog naroda, Zagreb 1937.

[11] Kalt E., Biblisches Reallexikon, Paderborn 1938—39, I. Bd. A—K, str. 354—355 pod Damaskus; 123—124 pod Aramäer.

[12] Kalt E., n. dj. II., str. 373—379 pod Philister.

Fenički grad Tyr bio je u više navrata pokoren tuđinskoj vlasti, i to najprije Asircima za Salmanasara III., Sargona II. i Asurbanipala. Kralj Nabukodonosor obsjedao je taj grad 13 godina, i napokon ga pokorio, razorio i strašno opljačkao, te pobio množtvo feničkog stanovničtva (Ezek. 26, 6-14).[13]

Edomce stigla je zaslužena kazna za njihove opačine i nepomirljivu mržnju protiv bratskog naroda, kad ih je u 5. st. pr. Kr. djelomično (iztočni dio) pokorilo arabsko pleme Nabateji, na što nišani prorok Malahija (1, 4-5), a konačno u vrieme makabejsko (sredinom 2. st. pr. Kr.) pokorili su ih Judeji (I. Mak. 5, 3. 65; II. Mak 10, 16), dok napokon i oni ne podpadnu pod vlast Rimljana.[14]

Amonci i Moabci izgubili su sasvim svoju državnu samostalnost za vrieme babilonskoga kralja Nabukodonosora, kad su g. 582. pokušali pridružiti se buntovnom savezu, da se otresu babilonskog vazalstva. Kasnije se stapaju s arabskim plemenima, a nakon prevlasti Rimljana od g. 63. podpadaju pod njihovu vlast.[15]

2. **Izpunjenje Božjeg suda nad Izraelom i Judom.** Najteža kazna zadesila je izraelsko i judejsko kraljevstvo, i to zato, jer su njihovi griesi bili tim teži, što su poznavali pravu Božju objavu i bili od Boga odabrani, da budu teokracijsko Božje kraljevstvo, a ipak su sve to prezreli, pali u grieh težke apostazije od pravoga Boga i prionuli uz krivoboštvo. Izraelsko kraljevstvo zadesila je u dva maha težka katastrofa kao Božja kazna za njegovu apostaziju. Prva je bila za najezde asirskoga kralja Tigletpilesara III. g. 734., koji je sjevernu polovicu toga kraljevstva, t. j. Galileju, nemilice poharao i odveo galilejsko stanovničtvo u asirsko robstvo. To je prvo preseljenje Izraelaca u asirsko robstvo, za kojeg je bio odveden i pobožni Tobija. Za asirskoga pak kralja Salmanasara V. bio je tri godine obsjedan glavni grad izraelskoga kraljevstva Samarija, koja je konačno god. 722. bila razorena, a Salmanasarov nasljednik Sargon II. odveo je 27.290 ljudi u asirsko robstvo. O tom događaju zabilježio nam je nadahnuti pisac IV. Kraljevske knjige ovo: »Četvrte godine kralja Ezekije, a sedme izraelskoga kralja Oseje, sina Elina, izašao je asirski kralj Salmanasar protiv Samarije i počeo je obsjedati. Poslije tri godine, t. j. u osmoj godini kralja Oseje, osvojena je Samarija. I preseli asirski kralj Izraela u Asiriju, i naseli ih na Hali i na Haboru, riekama Gozanskim po medijskim gradovima, jer nisu slušali glasa Gospodnjega, nego su prekršili zavjet s njime; ništa, štogod im je bio zapovjedio Božji sluga Mojsije, nisu poslušali ni izvršivali« (IV.

[13] Isti II., str. 908—910 pod Tyrus.
[14] Isti I., str. 398—400 pod Edom 2. Geschichtliches.
[15] Isti I., str. 85—87 pod Ammon; II., str. 188—190 pod Moab.

Kralj. 18, 9-12; izpor. IV. Kralj. 17, 7-23).[16] Izraelski kralj Oseja bio je međutim još prije svršetka obsade Samarije uhvaćen i od kralja Salmanasara poslan u okovima u zatvor (IV. Kralj. 17, 4). Prigodom razorenja Samarije bilo je drugo preseljenje izraelskog naroda u asirsko robstvo. Kako je bio težak život Izraelcima u asirskom robstvu, razabire se iz knjige o Tobiji, gdje se spominje, kako su s njima okrutno postupali asirski kraljevi, osobito Senaherib, te se ističe, kako su se izpunile rieči proroka Amosa: »Vaši će se dani obratiti u jaukanje i žalost« (Tob. 2, 6; Am. 8, 10). Većina njih zapalo je u skrajnje siromaštvo, a za vrieme okrutnoga kralja Senaheriba danomice bi se umnažao broj nevino ubijenih Izraelaca radi toga, što su se kratili štovati asirske krive bogove. Njih je pod smrtnom kazni bilo zabranjeno ukapati (Tob. 2, 7-9). U izraelskoj zemlji ostavljeno je tek nešto najveće sirotinje, s kojom se pomiešalo oko 60.000 doseljenika iz raznih krajeva asirskoga kraljevstva, i od te mješavine nastalo je novo žiteljstvo, nazvano Samarjani, koji su dielom štovali pravoga Boga, a većinom zadržavali štovanje svojih krivih bogova iz krajeva, odakle su se doselili.

Od propasti izraelskoga kraljevstva nije minulo ni 120 godina, kad je došlo na red izpunjenje proročtva o propasti judejskoga kraljevstva i o razorenju Jerusalema. Za opakoga judejskoga kralja Joakima obkolio je babilonski kralj Nabukodonosor g. 605. Jerusalem s velikom vojskom, pokorio ga i odveo kralja Joakima u Babilon, ali ga je doskora pustio na slobodu uz uvjet, da Nabukodonosoru plaća danak. Tom prigodom odvedeno bi po prvi puta množtvo najuglednijeg svieta iz Judeje u robstvo, među njima i mladić Daniel, kasniji prorok, i njegova tri druga: Ananija, Misael i Azarija. Poslije tri godine kralj Joakim pobunio se protiv Nabukodonosora, a ovaj pošalje protiv Joakima svoje pljačkaške čete, da ga pokore. Nakon petgodišnjega odpora, za ponovne obsade Jerusalema g. 598. Joakim umrije prije nego je bio osvojen Jerusalem, ali njegovo tielo izvukla je razjarena svjetina iz grobnice i bacila ga pred gradska vrata, da bude oskvrnuto, te se izpunilo Jeremijino proročtvo o njemu: »Bit će pokopan magarećim pokopom, usmrdio i bačen izvan gradskih vrata jerusalemskih« (Jer. 22, 19), izvrgnut danjoj vrućini i noćnoj studeni (Jer. 36, 30), što je značilo najsramotniji svršetak. Jerusalem se nakon još tromjesečne obsade preko Joakimova sina i nasljednika, kralja Joahina, g. 597. zajedno sa svom njegovom rodbinom i plemstvom predao kralju Nabukodonosoru u robstvo, izručivši mu ujedno sve blago iz kraljevske i hramske riznice. Tom je zgodom Nabukodonosor po drugi puta odveo u babilonsko robstvo pretežni dio jerusalemskog stanovničtva, sve plemstvo i

[16] Pohl A., S. J., Historia populi Israel, Romae 1933, str. 109—112; Ricciotti G., Storia d'Israele I., Torino 1932, str. 417—426.

oko 10.000 judejske vojske, a ostavio je tamo tek najveću siromašnu raju i nešto seljačkog svieta. Mjesto Joahina postavio je Nabukodonosor u Jerusalemu za kralja Joahinova strica Mataniju, promienivši mu ime u Sedekija (= Bog je pravedan). Nakon 9 godina vladanja Sedekija je odkazao pokornost Nabukodonosoru, i zato on dođe po treći puta s velikom vojskom i obsjedne Jerusalem g. 588. Ta je obsada trajala oko jedne i pô godine. Za to je vrieme u gradu nastala užasna glad, tako da su matere ubijale vlastitu djecu, da utaže glad (Jer. Tužb. 2, 20; 4, 10). Među stanovničtvom počela je harati smrt od gladi i bolesti (Jer. Tužb. 2, 12; 4, 3—4). Kad je neprijatelj već na jednom mjestu provalio gradski zid, pokušao je kralj Sedekija da se spasi biegom, ali ga je uhvatila babilonska vojska i poslala ga zajedno s ostalim članovima njegove porodice k Nabukodonosoru, koji je boravio u gradu Ribla na rieci Orontu. Nabukodonosor dao je naočigled Sedekiji pogubiti njegove sinove i judejske odličnike, a Sedekiji dao je izvaditi oči i poslao ga okovana kao sužnja u Babilon. Doskora po tom pao je Jerusalem u ruke babilonskoj vojsci, koja ga je najprije strašno opljačkala, a onda ga do temelja razorila, spalivši i sam jerusalemski hram i kraljevske palače (IV. Kralj. 25, 1-10). Tom zgodom odvedèno je po treći puta množtvo stanovničtva u babilonsko robstvo, a u zemlji je ostavljeno tek ono, što je bilo bolestno i slabo i najveća sirotinja (IV. Kralj. 25, 9-12; Jer. 25, 12). Babilonci su ujedno opljačkali sve hramsko blago, dragocjenosti i posuđe i dali odnieti u Babilon (IV. Kralj. 25, 13-21; Jer. 27, 19-22).[17]

Tako su se dakle izpunile prietnje Božjeg suda nad pojedinim narodima poradi njihovih opačina, a napose nad Izraelom i Judom poradi njihove najveće opačine, odmetanja od vjere u pravoga Boga i kršenja Božjeg zavjeta. Narod, koji je bio između svih naroda od Boga odabran i najviše odlikovan, kažnjen je najvećim poniženjem, da je postao pred samim neznabožačkim narodima najprezrenijim.

3. **Izpunjenje Božjih prietnja radi grieha pojedinih staleža.** Kao što su se izpunile proročke prietnje kaznama na čitavim narodima, tako su se izpunile i prietnje kaznama za opačine pojedinih narodnih staleža. Kraljevi i članovi njihovih porodica sa svom svojom svitom osjetili su za svoju okrutnost i bezprimjernu bahatost, za svoje nasilno i nepravedno postupanje s narodom, bolne udarce nečovječnog postupanja, izpaštanja u tamnici i napokon osude na smrt. Njihove su razkošne palače bile razorene u prah, a njihov nekad mekoputan i razkalašen život završio je u strašnim patnjama, oskudici i gladovanju. Oni pak, koji su bili odani nezasitnoj gramzljivosti, u kojoj se nisu žacali bezdušno izsisavati sirotinju i bacati je na prosjački štap, bili su lišeni svoga nepravedno stečenog bogatstva, svojih

[17] Ricciotti G., Storia d'Israele I., Torino 1932, str. 427—496.

krivično stečenih posjeda, a u robstvu morali su sami na sebi izkusiti težinu sve one biede, u koju su nekad bezdušno bacali mnoge druge. Napose su razuzdane žene otmenog svieta na sebi izkusile gorku opreku svome predašnjem razpojasanom životu, kad su bile odagnane u roblje i prodavane u bezcienje kao stoka, da budu upotriebljene za najprezrenije poslove i za sramotne igračke ljudske pohote.

Starozavjetno načelo Božje pravednosti: kako tko grieši, tako će biti i kažnjen (jus talionis: quale crimen, talis poena), doslovce se izpunilo na svim krivcima i tako se pokazalo, kako nitko ne može izigravati sankcijâ Božje pravednosti, ako pakostno i tvrdovrato uztraje u opačinama. Pa ako u Novom Zavjetu vriedi rieč sv. Pavla apostola: »Nemojte se varati: Bog se ne da izsmijavati!« (Gal. 6, 7), to je pogotovu vriedilo u Starom Zavjetu.

IV. PRIMJENA OPOMENA PROROKA AMOSA NA DANAŠNJE PRILIKE

Od vremena, kad je djelovao prorok Amos i navieštao Božje pokaranje griesima tadašnjih naroda i družtvenih slojeva, prošlo je preko 2600 godina. Ali ako pokušamo samo malo uzporediti životne prilike naroda i ljudi družtvenih slojeva, koje su bile na dohvatu horizonta proroka Amosa, čovjeka pozvana iz priprostog stočarsko-ratarskog staleža na proročku službu, da od Boga prosvietljen i nadahnut postane vjestnikom pravednih Božjih sudova, možemo razabrati, da njegove opomene i zasade, primienjene uz nebitne izmjene na današnje stvarne životne prilike u čovječanstvu, mogu u mnogočem osvietliti uzroke njihovih zbivanja zrakama svietla i nauke o izpunjavanju neizmjerne Božje pravednosti. Načinimo u tu svrhu samo najsumarniju analizu životnih prilika gledom na međunarodne odnose najnovijeg poviestnog razdoblja i načina života pojedinih družtvenih staleža među ljudima, pa ćemo vidjeti, kako bi bio podpuno na mjestu odlučan i neustrašiv nastup proroka Amosa i njegovih opomena u današnjim vremenima.

1. **Tipični griesi nekih naroda.** Nije li u posljednje vrieme među brojem sadašnjih naroda i država bilo takovih, na koje bi se mogao primieniti priekor, sličan onome, što ga prorok Amos upravlja Damasku, kao glavnom gradu aramejskoga kraljevstva, koje nije prezalo pred najokrutnijim i najstrašnijim oružanim provalama na teritorije tuđih kraljevstava iz nezasitne gramzljivosti za pljačkom i nasilnim otimanjem tuđeg teritorija narodima, koji su živjeli svoji na svome, zadovoljni svojim, makar i skromnim načinom života, te su pali pod roblje, jer nisu bili dorasli, da se odupru oružjem snažnijoj sili? Koliko li je licemjerja bilo u izlikama, kojima se nasto-

jalo opravdati takav korak, da se ti podhvati čine u ime širenja kulture i civilizacije, ili da ih opravdava potreba prenapučenosti u materi zemlji! Ali Božja je pravda našla načina, da takav narod bude po zasluzi kažnjen upravo u vrieme, kad se opajao u triumfu svoje bahatosti, i to onako, kako se ogriešio nepravednim postupkom o drugi narod. Ratni je oganj obratio u pustoš njegove cvatuće gradove, a njegove nosioce žezla lišio je časti i ponizio ih do robstva, a cviet njihove narodne snage potamanio.

Nije li među brojem današnjih naroda bilo takovih, na koje bi se mogao upraviti prorokov priekor zbog sramotnih i nečovječnih nastojanja, da uzprkos izticanja najhumanijih i najkulturnijih zasada stvarno na najpodliji i najlukaviji način postupaju s čitavim rasama i narodima kao s robljem, čiju krv prodaju za novac? Nijesu li takvi narodi punim pravom zavriedili, da ih pohodi kao Božja kazna ratni oganj, pa da spali njihove gradove i pobije velik dio njihova pokoljenja?

Nije li dalje među današnjim narodima bilo takovih, koji se poput Edomaca, Amonaca i Moabaca nisu mogli otresti svoje tradicionalno ukorienjene mržnje, zavisti i ljubomore nesnošljivosti prema bratskim susjednim narodima, nego su sveđer tražili prigode, kako bi im mogli naškoditi, omesti napredak njihova blagostanja, nepošteno izkorišćivati plodove tuđe muke, proširiti svoju vlast ugnjetavanjem bratskog naroda, izkaljivati na njima izljeve svoje mržnje svakom danom prigodom? Jedan od najokrutnijih zločina, što ga prorok Amos spočitava bratskom narodu Amoncima, jest paranje trudnica u susjednoj zemlji Galaadu u tu svrhu, da proširi granice svoje vlasti (Am. 1, 13). Čovječje se naravno čuvstvo mora zgražati nad takvim zločinima, koji su bili svojstveni azijatskim semitima. Ali zar da se ne zgražamo, kada čujemo, da su se takove strahote zbivale u vrieme prosvjetom, kulturom i čovjekoljubljem razvikanog 20. stoljeća, u krajevima civiliziranih i krštenih naroda, bilo to u zvjerskom ratnom bjesnilu, bilo pod licemjernom izlikom kirurške indikacije? Pitamo, može li neizmjerna Božja pravda ostaviti nekažnjena ovakova u nebo vapijuća zlodjela, i da ne ošine takve narode bič ratnog opustošenja u svemu. u čemu su činili krivicu kome drugom narodu?

Nije li dalje među današnjim narodima bilo takovih, koji su se opajali bezprimjernom ohološću i bahatošću poradi svoje brojčane nadmoći ili prednosti u tekovinama kulture, civilizacije, ili tehničkog napredka, da im pripada izključivo pravo prevlasti nad brojčano slabijima, manjima te u kulturi i civilizaciji tobože nižim narodima; njima da pripada pravo gospodujućih, a manjima robujućih naroda, i tako da je jakima slobodno izkorišćivati slabe kao narode nižeg reda, koji se moraju zadovoljavati time da budu nemoćno roblje jačih? Ali nedo-

kučiva Božja pravda nalazi i za takove bahate »Goliate« mogućnosti, da se nađe kakav skromni »David«, koji će ih, makar i najskromnije oruđe u Božjim rukama, poniziti i oboriti njihovu bahatost u zemaljski prah. Poznato je iz poviesti staroga Orienta, da se tu obredalo kroz nekoliko stoljeća nekoliko silnih velevlasti, s kojima bi se po veličini jedva mogla takmiti koja od evropskih velevlasti, kao n. pr. države: sumeranska, staro-babilonska, asirska, hetejska, novobabilonska, perzijska, Aleksandra Velikoga i druge, ali sve je iznenada zadesio neočekivani slom, i postale su takoreći preko noći izbrisane sa zemaljskog lica. Sličnih primjera nalazimo i diljem poviesti evropskih civiliziranih naroda. Ista Božja pravda, pred čijim su sudom bila pokarana zlodjela velevlasti staroga Orienta, sudi također diljem vjekova ljudske poviesti i kasnijim, a bez sumnje i sadašnjim narodima. Kadgod se takovi narodi uzohole i drže da smiju sebi dopustiti, da počinjaju nepravdu i nasilja na narodima slabijima od sebe, možemo biti sigurni, da će doskora doći čas njihova poniženja. Za njih vriedi rieč proroka Amosa, da im u takvom slučaju, kad nad njima zaškripi gnjev Božjeg pokaranja, ne će pomoći ni najveća brzina u biegu, ni najjača hrabrost ni jakost mišica, niti najubojitije streljačko oružje (Am. 2, 13—16).

U Amosovom simboličkom broju sedam poimence spomenutih naroda s njihovim tipičnim opačinama uključeni su i drugi narodi sa svojim posebnim griesima. I za njih vriedi pouka, koja se sintetički može izvesti iz simboličke stilizacije navještanja kazni svakome pojedinom narodu. Smisao je prorokovih opomena: svaki narod, koji kao narod upada u svoje tipične opačine, a da ne pokazuje ni najmanje nastojanja, da ih se oduči i ostavi, mora na ovom svietu kao narod izpaštati za njih kaznu i zadovoljštinu. Nisu li možda i sadašnje patnje hrvatskoga naroda Božja kazna za strašne griehe kletve i psovke, kojima se pred Bogom sramoti častna uspomena nekad zaslužnih pređa toga naroda?

2. Tipični griesi idololatrije moderne Evrope. Nakon što je prorok Amos upozorio na zločine osebujne pojedinim narodima, oborio se na mnogobrojne zločine Izraela, ali kao najveći njihov zločin prekorava prekršaj njihova vjerskog zavjeta prema pravom Bogu i njihov odpad ili apostaziju od Boga i prianjanje uz lažna i kriva božanstva. Taj je zločin bio tim veći, što je veća bila Božja dobrota prema Izraelcima, i što su oni imali više prilike, nego drugi narodi, da upoznaju istinitu vjersku objavu, a ipak su nakon svega toga zapali u sramotan i izdajnički odpad od Boga.

Pokušajmo malo uočiti analogiju između Izraela, od Boga odabranog i odlikovanog među svim tadašnjim narodima jedinim svietlom prave vjere, te kršćanstvom i njegovom civiliza-

cijom oplemenjene zajednice evropskih naroda. Nema sumnje o tom, da evropski narodi duguju najpretežniji dio svoje kulture i civilizacije božanskom daru kršćanske vjere, koja ih je više manje sve preporodila preobrazivši ih iz barbarstva u kulturnu zajednicu narodâ. No kad je došlo vrieme, da se evropska narodna zajednica oduži za taj dug neprocjenjivog Božjeg dobročinstva, pa da od Boga primljeno svietlo kršćanske vjere ponese u njegovu nepomućenom sjaju i ljepoti među druge narode, koje još zastire tama neznabožtva, veliki je dio te kršćanske Evrope počinio nevjernu izdaju kršćanstva svojom apostazijom i prelazom na mrzku modernu idololatriju različitih krivih božanstava, što ih je postavio na svoje oltare, da im se klanja i da im kadi, prezrevši štovanje jedinoga istinitog Boga. Tipični su idoli moderne odmetničke Evrope: racionalizam ili obožavanje ugleda ljudskog razuma, panteizam ili obožavanje svemira, naturalizam ili obožavanje prirode, materializam ili obožavanje tvari. Od njih nastaje čitavo rodoslovlje njihovih potomaka, drugih lažnih božanstava, što ih obožavaju pojedine sljedbe savremenoga krivoboštva, među kojima se ističu: obožavanje sile jačega, rase, klase, terora, materialistički senzualizam i mnogi drugi savremeni idoli, kojima moderno čovječanstvo pokušava izpuniti prazninu, što je ljudsko biće i nesvjestno osjeća nakon sramotne apostazije od pravoga kršćanstva. U posljednje vrieme sve je jače bujao taj mnogostruki korov evropske idololatrije, procvao je i urodio otrovnim plodovima, što sada sazrievaju i truju svojim otrovnim sokovima životno naziranje, praktički život i uobće čitav organizam od Boga odpalog ljudskog družtva. Sada je, čini se, došlo vrieme, da se u svojoj elementarnoj snazi očituju strašni simptomi podpunog otrovanja organizma današnjega ljudskog družtva. Apostazija idololatrijske evropske kulture doživjela je ne samo svoju krizu, nego svoj katastrofalni slom. Pod strahovitom lomljavom ruševina njezinog idololatrijskog hrama izgiba nebrojeno množtvo vlastitih idololatrijskih poklonika. To je strašna, ali zaslužena pedepsa Božje pravednosti za užasne griehe apostazije. Kulminacija je absurda ove sramotne idololatrije, da čovječanstvo žrtvuje najdragocjenije plodove svojih umnih i tjelesnih snaga, sve materialno bogatstvo, koje bi moglo služiti za unapređenje životnog blagostanja svega čovječanstva, uz mahnit ples ratnih užasa, u kultu novog najodurnijeg krvožednog idola ratnog moloha, a što je najstrašnije, k tomu pridodaje milijune ljudskih života, bacajući ih tom idolu u nezasitne ralje, a ostali sviet strovaljujući pokraj svih mogućnosti bogatstva i blagostanja u bezdan neizrecive biede i siromaštva.

3. Tipični griesi današnjih ljudskih staleža. Kao što je u svoje vrieme prorok Amos upravio posebne priekore pojedinim

staležima radi njihovih osobitih grieha, tako bi se njegove rieči mogle i u današnje vrieme upraviti na pojedine staleže ljudskog družtva, koji također u velikoj mjeri nose na sebi krivnju radi sadašnje kazne čovječanstva katastrofom općeg rata.

Prorok Amos upire prstom najprije na mnoge ludosti i krivice, što se počinjaju u odajama palača priestolnoga grada Samarije, gdje »ne znadu činiti pravo, nego nagomilavaju nepravdu i otimačinu u svojim palačama«. I samoj kraljevskoj porodici naviešta, da će izginuti od mača. (Am. 3. 9—10). Ne bi li se moglo nešto slično reći i za današnje mnoge priestolne gradove, u kojima su se često puta upravljači sudbine naroda zanosili ludim mislima svoje slavičnosti, sebičnosti i častohleplja, a izvana ih zaodievali imenima zvučnih i blistavih ideologija, te njima opajali i zavaravali svoj narod, osobito neuku svjetinu, sve dok je nisu doveli na rub bezdana prevrata. I nije čudo, kad je napokon svjetina ostala razočarana od njihovih obsjena, da je došao za njih čas krvavog obračuna, te su u narodnoj revoluciji na stratištu vlastitom glavom platili rezultate svojih nastranih ideologija. Tako i oni, koji pritješnjavaju nasiljem i nepravdom svoje podložnike, izazivaju protiv sebe nezadovoljstvo i prevrat ugnjetavanih, jer prema riečima proroka Amosa: »pretvaraju sud u pelin i pravdu u gorčinu« (Am. 5, 7; 6, 13). Oni, koji mrze na pravdu kod suda i gade se na onoga, koji govori istinu; koji razgrabljuju sirotinjsku baštinu, otimajući joj ono, što ima najbolje; koji su neprijatelji pravednika i primaju mito, da potlače sirotinju, te nepravedno stečenim blagom grade sebi skupocjene palače, ne će u njima stanovati, niti će piti vina iz vinograda, što su ih nasadili (Am. 5, 7. 10—12). Takovima dovikuje Gospod Bog, koji sve to vidi: »Na svim trgovima nastat će plač i jaukanje; ... plač će se razliegati i po svim vinogradima« (Am. 5, 16—17) — mjesto radostne pjesme. Nije li to sudbina mnogih bivših visokih državnih funkcionara u raznim državama, koji su iz bojazni pred odmazdom narodne pravde morali potražiti zaklona u biegu u tuđinu? Osim toga gaženje pravde u javnoj upravi podkopava temelje narodnim i državnim zajednicama, jer se njime ruši ugled upravnog aparata, a njegovo činovničtvo postaje predmetom najvećeg narodnog prezira.

Jedan od težkih staležkih grieha sadašnjice bio je i nazor skrajnjeg materializma, koji se na privrednom području u stvarnosti očitovao u obliku nezasitnoga i brutalnog kapitalizma. On je na industrijskom području od radnika načinio bezpravno roblje, a u glavničarstvu i lihvarstvu upropašćivao imovinu maloga čovjeka, bacajući ga bez milosrđa na prosjački štap. Kao nuždna reakcija protiv tih sustava rodio se protivni ekstrem marksizma ili komunizma, te izazvao strastvenu borbu

proletarijata ne samo protiv plutokratskog kapitalizma, nego i protiv srednjih građanskih slojeva, radi koje su se opet dogodila mnoga krvoprolića. A koliko ogorčenja i nezadovoljstva izaziva upravo u sadašnje vrieme grubo izpoljeni materializam u crnoburzijanskoj verižnoj trgovini, gdje su dojučerašnji »žicari« na bezdušnom izkorišćivanju ratne oskudice umjeli sebi steći milijunske imetke, a čestiti sviet bačen je u skrajnju biedu siromaštva, o tom nije potrebno trošiti rieči. Ali nemojmo takvima mnogo zavidati, jer možemo biti sigurni, da im krivično stečena imovina ne će donieti blagoslova. Oni, koji se sjećaju prije 25 godina minulog svjetskog rata i tadašnjih ratnih miljunaša, mogli su doživjeti, kako se kod većine od njih krivično stečeni imetak doskora razplinuo kao dim na vjetru. Njihovo je bogatstvo već odavna prešlo u druge ruke, a njima je podpuno nestalo spomena. Toj sudbini ne će izmaći ni izrodi sadašnjeg crnoburzijanskog miljunaškog pokoljenja.

No pojava crnoburzijanstva u neku je ruku i sa strane građanstva zasluženi ratni bič radi njihovih grieha. Sjetimo se samo, kako je naš građanski sviet u mirno doba puštao prekomjerno uzde neumjerenosti i putenom razvratu. Ako je prorok Amos u svoje vrieme oslovio razpuštene samarjanske žene drastičnim naslovom »pretile krave na samarijskoj gori« (Am. 4, 1), ne bi li on tim pastirskim nazivom oslovio nebrojene razpuštenice iz građanskog staleža za mirnog doba u kupalištima i na morskim plažama, ili one u grješnim zabavištima velikih gradova, gdje još i sada, uzprkos težkih ratnih vremena, kraljuje razvrat u velikom obsegu? Tko bi mogao zadovoljiti nebrojenim afektiranim hirovima toga razmaženog ženskog svieta? Nisu li i njihovi griesi ne malim razlogom mnogih patnja, što ih sa sobom nose ratna vremena, a za ovakve su tim veća pokora, što su u podpunoj opreci s nekadašnjom pretjeranom razkoši.

V. SADAŠNJE RATNE STRAHOTE BOŽJA SU KAZNA ZA GRIEHE SVIETA

Promatramo li zbivanje sadašnjih ratnih strahota u svietlu neizmjerne Božje pravde, očitovane nam u vrelima objave, a napose u proročkoj knjizi Amosovoj, možemo uvidjeti, da te ratne strahote nisu ništa drugo, nego nuždna posljedica mnogostrukoga i grubog vriedanja Božjih zakona. Sve veća apostazija od Boga i sve tvrdovratije gaženje Božjih zakona upravo je prisiljavalo neizmjernu Božju pravdu, neka pusti, da čovječanstvo okusi svu gorčinu plodova te svoje apostazije u strašnom ratnom požaru, koji je zahvatio malo ne čitav sviet. Neka čovječanstvo uvidi, u kakvu su ga provaliju strmoglavile stranputice, na koje ga je zavela ljudska idololatrija. Kad su

bile uzaludne tolike predhodne Božje opomene u pohodima manjih vremenitih kušnja i udaraca, bio je potreban ovaj težki i bolni udarac, ne bi li čovječanstvo barem sada došlo k sviesti i uvidjelo, kako je istinita Božja rieč, rečena po proroku Isaiji: »Nema mira grješnicima!« (Is. 48, 22; 57, 21). Kršenje Božjeg zakona i odpad od Boga ne može čovječanstvu donieti mira, nego ga strovaljuje u ponor strave i očajanja. Zato nas Bog po proroku Amosu opominje? »Tražite mene, pa ćete živjeti; a nemojte tražiti idola u Betelu, Galgali i Bersabeji, da oganj ne sažge Josipovu porodicu i ne proždre je, jer nitko ne će moći ugasiti (požar idololatrijskog) Betela! (Am. 5, 4—6). Tražite ono, što je dobro, a ne što je zlo, pa će Gospod Bog nad vojskama biti s vama! Mrzite zlo, a ljubite dobro i činite, da zavlada pravda na vašim sudištima; ne bi li se možda smilovao Gospod Bog nad vojskama ostatcima Josipova pokoljenja!« (Am. 5, 14—15).

Na ljudsku sudeći, mi ne bismo mogli još ništa određeno reći, kako će za čovječanstvo svršiti ovaj strašni ratni pokolj, koji bjesni svietom u do sada neviđenim dimenzijama. Ali ako tu krvavu katastrofu promatramo u svietlu objave, onda moramo priznati, da je to zaslužena kazna za griehe odpada čovječanstva od Boga. Poput pobožnoga, strpljivog i pravednog Tobije u Starom Zavjetu treba da pred Bogom priznamo: »Pravedan si, Gospode, i svi su tvoji sudovi pravedni; i svi putevi tvoji milosrđe, istina i pravda ... Jer se nismo pokoravali tvojim zapovjedima, zato nas je Bog predao na grabež, robstvo i smrt, i na priču i podsmjeh narodima, među, koje si nas razpršio!« (Tob. 3, 2—4).

Bič ove Božje kazne ne će prestati, dok se čovječanstvo ne urazumi, da uvidi svoju strašnu zabludu i razkaje se od nje. Utješna je pojava, što je možemo zapaziti, da su neki dielovi čovječanstva počeli otvarati svoje oči i obraćati ih natrag na pravedne puteve zakona Božjega. Patnička je Španija prva proživjela težku operaciju na svom narodnom tielu, u kojoj je radikalno izrezana iz organizma zaraza bezboštva, te sada kao preporođena na nov život obnavlja svoje duhovne i tjelesne snage. Ali i preostali sviet, koji još sveudilj stenje pod udarcima ratnih bičeva, ipak ne treba da se prepusti posvemašnjem očaju. Kao što je prema Amosovu proročanstvu pedepsom Izraela opustio Davidov šator, a iz malobrojnih pokorom očišćenih ostataka Izraela trebalo je da se po Božjoj volji obnovi Davidov šator, koji znači duhovno mesijansko kraljevstvo mira i spasenja, tako i svi oni, koji puni pouzdanja u Božju providnost strpljivo podnose kušnje sadašnjega svjetskog rata i sami nastoje pokorom i apostolskom revnošću da djeluju na obraćenje drugih, mogu zaufano očekivati, da će se Bog smilovati izpaćenom i pokorom očišćenom čovječanstvu, da mu udieli onaj mir,

koji On jedini može dati, pa da u tom miru što prije zaciele rane, što ih je zadao čovječanstvu ovaj strašni rat. Prvi je uvjet toga mira, da se na sve čovječanstvo prizove sveto ime Božje, t. j. da se svi dragovoljno podvrgnu zakonima Božjim. Tada će, po riečima proroka Amosa, doći dani: »da će orač dostizavati žeteoca, a berač grožda sijača; i gore će kapati sladkim sokom, i svi će brežuljci biti obrađeni; i bit će nanovo izgrađeni opustjeli gradovi, i bit će nastanjeni; i sadit će vinograde... i vrtove, te uživati njihove plodove« (Am. 9, 13—14). To pak vremenito blagostanje čovječanstva, koje živi u miru sa svojim Bogom, ima biti predznakom blagostanja vječnoga mira u blaženom združenju s Bogom.

S odobrenjem Nadbiskupskog Duhovnog Stola u Zagrebu br. 6392/44. od 30. VIII. 1944. — Tiskanje i razpačavanje dopušteno odlukom Državnog izvještajnog i promičbenog ureda br. 1974/44. od 17. VIII. 1944.